



**Vilniaus  
universitetas**



Lietuvos  
mokslo  
taryba

# Apie pseudopagalbą socialinio darbo praktikoje

---

doc. B. Švedaitė-Sakalauskė, Vilniaus universitetas

2024 kovo 14 d. konferencija Utenos kolegijoje

# Trumpai apie mūsų tyrimą

**Vilniaus  
universitetas**

2020-2022 m. įgyvendinome Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Reakcija į nepilnamečių delinkvenciją Lietuvoje: nuo žiniasklaidos keliamo ažiotažo iki profesionalaus veikimo“.

Vienas iš projekto rezultatų – išvystyta Grindžiamoji teorija (GT) apie profesionalių sistemų elgseną nepilnamečių delinkvencijos atžvilgiu Lietuvoje.

Vystydami savo GT vadovavomės A. Strausso ir J. Corbin GT metodologijos versija.

Įgyvendindami teorinę atranką, kai gauti empiriniai konceptai padiktuoja vis tolimesnių duomenų paiešką, iš viso atlikome 15 pusiau struktūruotų naratyvinių ekspertų interviu.

**Interviu sudaro 24 val. ir 11 min. įrašo.**

Ekspertai buvo iš 7 profesionalių sistemų: socialinio darbo, vaiko teisių apsaugos, neformalaus ugdymo, švietimo, nepilnamečių justicijos, policijos, medicinos.

- dirbantys tiesiogiai su nepilnamečiais,
- formuojantys nacionalinę arba vietos politiką jų atžvilgiu,
- atliekantys vidurinės grandies koordinuojančią funkciją.

**!!!!!!!!!!!!**

**Nors mūsų tyrimas buvo apie vieną (gana siaurą) sritį, tačiau nuojauta sako, kad tai, ką aptikome greičiausiai yra platesnis reiškinys.**

**Todėl klausantis kviečiu galvoti apie savo darbinius kontekstus.**



# Visgi pirmiausia: Kokius vaikus turime mintyje?

Iš kriminologinių tyrimų žinoma, kad beveik kiekvienas žmogus, būdamas nepilnametis yra pažeidęs kokią nors normą. Tačiau taip pat žinoma, kad didžioji dauguma iš “nesąmonių darymo amžiaus” išauga savaime, be profesionalų ar institucijų įsikišimo.

Tačiau yra nedidelė grupė vaikų (vos 5-10 proc.) iš visų įkliuvusių, kurie padaro apie 50 proc. visų registruotų teisės pažeidimų, taip pat ir pačius sunkiausius. Štai jie ir yra profesionalių sistemų “galvos skausmas”.

Šiuos vaikus įvairios sistemos įvairiai pavadina: “*intensyvūs delinkventai*”; “*pakartotinai nusikalstantys*”; “*daugkartiniai*”; “*sudėtingo elgesio*”; “*turintys elgesio sutrikimų*” ir t. t.

Visgi, jei atidžiau pasižiūrime į jų gyvenimo istorijas – tai vaikai, kurie nuo mažų dienų neturėjo saugaus ryšio su artimu suaugusiu žmogumi. Ir tai vaikai, kurie jau tada nesulaukė pagalbos arba pagalba jiems nepadėjo...

Socialiniai darbuotojai ir darbuotojos greičiausiai nesunkiai atpažįsta, kad kalbame apie vaikus, augančius sunkumus patiriančiose šeimose ir vaikus, netekusius tėvų globos.

O jei kalbėsime psichoterapeutų ar psichiatrų kalba – šie vaikai yra patyrę **kompleksinę raidos traumą**.

Kompleksinė raidos trauma yra santykių trauma ir “gydoma” ji ne vaistais, o santykiu.

Tad mūsų tyrimas buvo apie profesionalią reakciją į šiuos vaikus Lietuvoje.



Šaltinis: Stern

# Dvi strategijos: PRIPAŽINIMAS *versus* NEPAISYMAS

Vilniaus  
universitetas

Koduodami pirmuosius interviu pirmiausia nustatėme dvi viena kitai kontrastuojančias elgesio su delinkventiško elgesio vaikais strategijas:

## Pripažinimo

**Pripažinimo ir integravimo** strategija besivadovaujantys profesionalai (organizacijos, sistemos) laikosi nuostatos, kad nukrypstantis nuo normos elgesys yra simptomas, signalizuojantis apie gilesnius vaiko pagalbos poreikius, kuriuos profesionalai intervencijų pagalba siekia atliepti. Yra pripažįstamas visas vaiko asmuo, gyvenimo istorija, poreikiai.

## Nepaisymo

Tuo tarpu **nepaisymo** strategijos atveju elgiama priešingai: reaguojama į vaiko nukrypstantį nuo normos elgesį, siekiant jį kontroliuoti, tačiau nesigilinant į šio elgesio priežastis ir vaiko pagalbos poreikius, ir nesiekiant jų atliepti, taigi nepaisant vaiko situacijos bei problemų ir nesistengiant jam padėti. Profesionalų vykdomos intervencijos yra izoliuojančios ir kaip taisyklė sankcionuojančios.

Kontrastą tarp šių strategijų gerai iliustruoja keliuose interviu paminėta ambivalencija: „*viskas priklauso nuo to, ką matai: vaiką, kuris dėl tam tikrų priežasčių nusikalsta ar tiesiog tik nusikaltėlį*“.

# PSEUDOPRIPAŽINIMAS

Vilniaus  
universitetas

Visgi vis toliau koduojant duomenis, pasimatė, kad praktikoje taikoma ir dar viena – trečioji strategija. Ji yra visai kitokio pobūdžio nei pirmosios dvi.

Ši strategija yra nei pripažinimas, nei atstūmimas. Jos tikslas visai kitas – imituoti, daryti taip lyg...

Ši strategija bando apsimesti, jog ji yra pripažinimas, nors tai nėra pripažinimas. Ir ji bando neišsiduoti esanti nepaisymas ir atstūmimas.

Ši strategija yra pasislėpusi, užsislaptinusi, todėl ir mes ne iš karto ją pamatėme ...

Nors jau pirmajame interviu turėjome į ją užuominą, kai respondentas kelis kartus pakartojo: „*Viskas dviveidiška. Sistema kažkokia dviveidė, mes visi dviveidžiai*“...

Šią strategiją savo tyrime pavadiname **pseudopripažinimu**.

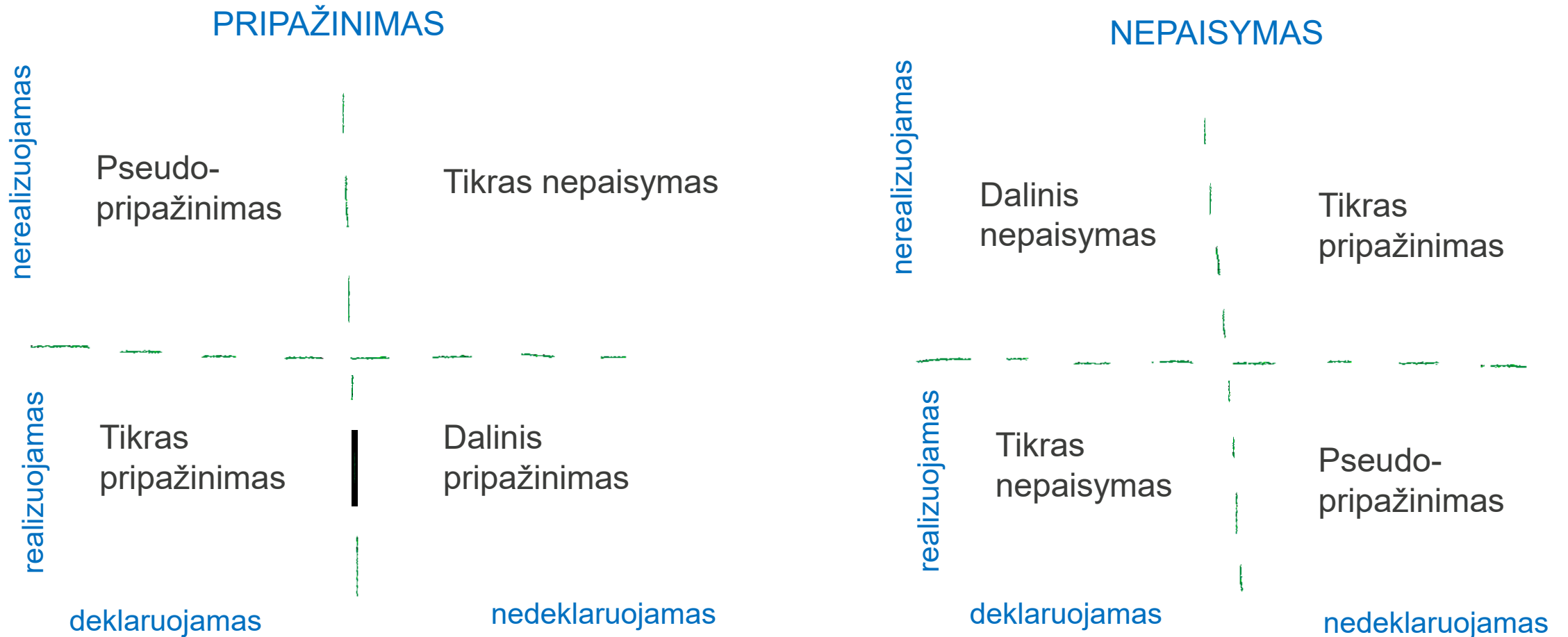
Pseudopripažinimo strategija geriausiai mums pasimatė, identifikavus, kad egzistuoja neatitikimas tarp „deklaravimo“ ir „realizavimo“.



# Neatitikimas tarp viešo deklaravimo ir realizavimo.

Vilniaus  
universitetas

## Pseudopripažinimas – pripažinimo ir nepaisymo kontekste.



# Keli empiriniai pseudopripažinimo pavyzdžiai

Vilniaus  
universitetas

- **„Namų mokymas“**: 13 metų berniukas iš sunkumus patiriančios šeimos mokykloje netinkamai elgiasi – skriaudžia kitus vaikus, neklauso mokytojų, nesimoko, jis taip pat yra policijos akiratyje, dėl jo skundžiasi kitų vaikų tėvai. Mokykla reaguodama paskiria berniukui „namų mokymą“, esą taip jis galės labiau susikaupti, gauti individualų mokytojų dėmesį, kai jie jam atsiųs individualias užduotis ir susisieks nuotoliniu būdu. Berniuko mama visą laiką darbe, jis namuose vienas, jie gyvename socialiniame būste, kieme yra ir daugiau tokių „namų mokymo“ vaikų...
- **„Vaiko teisinis atstovavimas“**: vaikui iš globos namų iškelta baudžiamoji byla. Teismo posėdyje jį atstovauja valstybės paskirtas Vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojas ir valstybės advokatas. Teisėjas teismo posėdžio metu turi įtarimą, kad abu šie atstovai nesusipažinę su byla ir greičiausiai net nėra su šiuo vaiku bendravę iki teismo posėdžio.
- **„Svarstymas Vaiko gerovės komisijoje“**: į mokyklos socialinę pedagogę kreipiasi mama su įtarimu, kad jos penkiolikmetė duktė galimai teikia seksualines paslaugas. Mama pasimetusi, jaučia, kad ji pati dukrai nelabai turi poveikio. Socialinė pedagogė kreipiasi į savivaldybės Tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatore. TBK, vadovaudamasi teisės aktais, inicijuoja Vaiko gerovės komisijos posėdį, kuriame dalyvauja ir mergina su mama. Komisija priima „sprendimą“ mergaitės atžvilgiu: 1) lankytis pas psichologą 2) rekomenduoja grįžti į namus iki 22 valandos 3) rekomenduoja nebendrauti su netinkamais asmenimis. Socialinė pedagogė pasakoja, kad maždaug po pusmečio mama atsiima mergaitę iš mokyklos ir išsikelia iš miesto gyventi kitur. Greičiausiai todėl, kad kitaip nesugalvojo, kaip apsaugoti dukrą.
- **„Planinis hospitalizavimas“** – sudėtingo elgesio vaikai iš vaikų globos namų reguliariai paguldomi į ligoninės vaikų psichiatrijos skyrių, „nes jiems reikia pasigydyti“. Vaikų elgesys iš tiesų sudėtingas, tačiau jiems nereikalingas nei medikamentinis gydymas, nei hospitalizavimas, vaikai psichiatriškai ištirti, rekomendacijos globos namams ir mokyklai surašytos, tačiau vaikų elgesys ir toliau sudėtingas. Šių vaikų elgesio neatlaiko globos namų darbuotojai ir vaikų pagulėjimas ligoninėje suteikia bent trumpam šio tokio atokvėpio.

# Kas bendra šiems pavyzdžiams? Pseudopripažinimo požymiai.

- Deklaruojama „pagalba“, tačiau iš tiesų vaikas jos negauna arba „pagalba“ yra tokia, kuri negali jam padėti, nes prasilenkia su jo poreikiais.
- Tenkinami ne vaiko pagalbos poreikiai, bet pačių profesionalų, organizacijų ar sistemos/ų poreikiai.
- Pseudopripažinimo strategija gali būti taikoma tiek individualiai, tiek organizacijos, tiek sistemos bei tarpsisteminio lygmeniu.
- Pseudopripažinimas vyksta ne vien tiesioginiame darbe su adresatais, bet ir politikos formavimo lygmeniu.
- Dalyvaujantieji kaip taisyklė žino, kad tokia „pagalba“ iš tiesų nepadedą vaikui, tačiau ir toliau tęsia savo veiksmus.

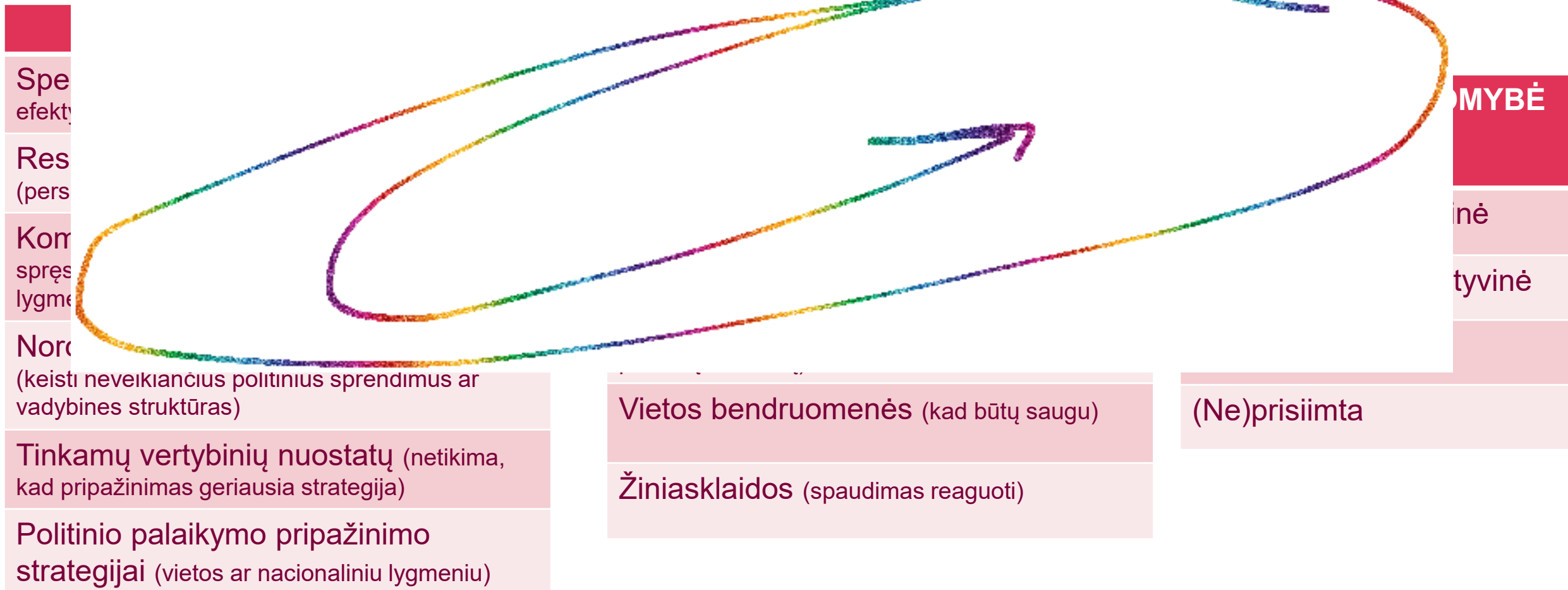




# Kas verčia profesionalias sistemas griebtis „pseudopripažinimo“?

Vilniaus  
universitetas

Mūsų tyrimas atvėrė, kad tai lemia trys veiksniai: „TRŪKUMAS“ ir „SPAUDIMAS“ „NETIKRA ATSAKOMYBĖ“. Tačiau ne kiekvienas atskirai, o jų įvairialypės tarpusavio sąsajos.



**Vilniaus  
universitetas**



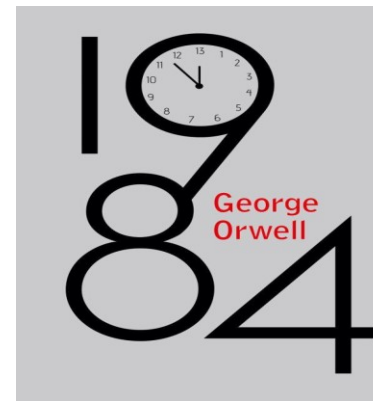
**Ir vis tiek neaišku, o kam imituoti???**

**Vieną sakyti, o kitą daryti. Būti nepatenkintu, bet nieko nekeisti. Žinoti, kad tai nieko neduoda, bet vis tiek tęsti...**

**Vilniaus  
universitetas**

## **AR JUMS TAI NIEKO NEPRIMENA?**

Dž. Orwellas rašė apie totalitarizme gyvenantį žmogų ir apie jo „dvigubą mąstymą“. „Daryti taip, lyg...“ – taigi, imituoti.



Negano to, jis sako, kad „dvigubą mąstymą“ gali suprasti tik tas, kuris jį pats turi...



Tuo rėmėsi ir Jurijus Levada, rašydamas apie *homo sovieticus* ir tyrinėdamas jo elgseną.



**Turime pri(si)pažinti: pseudopripažinimas yra dvigubas mąstymas ir mes jį vis dar suprantame...**



# Nepraraskim budrumo ir nebūkim naivūs!

Pseudopripažinime viskas yra/gali būti „pseudo“.....

Pseudo-ataskaitos

Pseudo-bendradarbiavimas

Pseudo-stebėseną

**Pseudo-kokybė**

Pseudo-profesionalumas

Pseudo-supervizija

# Pseudopripažinimo strategijos pasekmės

Vilniaus  
universitetas

Veikėjai	Pasekmės
Vaikai	<p>Negauna pagalbos, arba gauna nepakankamai, nesistemiškai. Patiria atstūmimą ir nepaisymą. Patiria melą, nesąžiningą elgesį jų atžvilgiu. <i>„...Ir iš viso to mokosi...“</i></p>
Profesionalai	<p>Jaučiasi dirbantys neprasmingai ir tuščiai. Jaučia gėdą ir pyktį, nes dalyvauja imitacijoje. Kaltę prieš vaiką ir jo šeimą, nes jiems nepadeda. Rizikuoja perdegti, jei neturėdami resursų vis tiek bando padėti. Rizikuoja susipriešinti, jei ryžtasi viešai kvestionuoti „pseudopripažinimą“.</p>
Organizacijos	<p>Paslaugos nevystomos. Organizacijos nepatiria pripažinimo už gerus pagalbos rezultatus. Rizikuoja susipriešinti, jei kvestionuoja „pseudopripažinimą“, tačiau tai taip pat galimybė gauti pripažinimą.</p>
Sistema/os	<p>Stagnuoja. Nesivysto, netobulėja efektyvios pagalbos prasme. Aptarnauja savo pačios poreikius. Nepatiria pripažinimo už gerus rezultatus. Rizikuoja susilaukti kritikos už neveiksmingumą.</p>

**Ir visgi.**

**Kodėl negali būti kitos  
strategijos nei pripažinimas?**



# Axel Honneth pripažinimo moralės teorija („Kampf um Anerkennung“, 1992)

Vilniaus  
universitetas

*Cogito ergo sum – sakė Rene Descartes'as*

Esu pripažįstamas, vadinasi egzistuoju – pasakytų A. Honneth'as

Anot Honneth: kad žmogus galėtų gyventi pavykusį gyvenimą visuomenėje, jam reikia, kad jį pripažintų KITI.

Be pripažinimo vaikas negali patapti save realizuojančia asmenybe...

„ŽMOGIŠKOJI GYVENIMO FORMA YRA IŠ ESMĖS NULEMTA FAKTO, KAD INDIVIDAI TIK PER VIENAS KITO PRIPAŽINIMĄ GALI PASIEKTI SOCIALINĘ NARYSTĘ BEI POZITYVŲ SANTYKŲ PATYS SU SAVIMI“.



Šaltinis CCCB

**“MES VISI ESAME VIENAS KITO SKOLININKAI PRIPAŽINIMO PRASME”.**

# Honneth triapakopė pripažinimo santykių struktūra. Ir nesuteikto pripažinimo pasekmės

Vilniaus  
universitetas

Pripažinimo santykių lygmuo	Asmenybės dimensijos, kurios vystosi	Pasekmės santykiui su savimi
Meilė (pirminiai ryšiai)	Poreikių ir afektų suvokimas	Pasitikėjimas savimi
Teisė (visiems vienodos teisės)	Moralinis atsakingumas	Savigarba
Solidarumas (socialinis vertinimas)	Individualūs gebėjimai ir savybės	Savivertė

Nepaisymo santykių lygmuo	Asmenybės dimensijos, kurios pavojuje	Pasekmės santykiui su savimi
Meilės nebuvimas, smurtas, nesaugumas ...	Fizinis ir psichinis integralumas (fizinė, psichinė mirtis)	Nepasitikėjimas savimi
Teisės nesuteikimas, pašalinimas, izoliavimas ...	Socialinis integralumas (socialinė mirtis)	Žema savigarba
Įžeidimas, niekinimas, stigmatizavimas ...	Žmogiškasis orumas (žmogiškojo orumo mirtis)	Žema savivertė

# Ką mums Honneth'as padeda suprasti?

Vilniaus  
universitetas

Pseudopripažinimas yra ne kas kita kaip nesuteiktas pripažinimas.

Pseudopripažinimo pasekmės yra lygiai tokios pačios kaip ir nepaisymo bei atstūmimo.

Taikant pseudopripažinimą vaikai yra baudžiami tris kartus už dalykus, už kuriuos jie negali būti atsakingi:

Pirmą kartą jie nubaudžiami, nes negavo meilės ir pripažinimo iš savo artimiausių žmonių ir todėl neturėjo sąlygų sveikai raidai.

Antrą kartą nubaudžiami, kai profesionalios sistemos jiems nepadedą, o imituoja, vaizduoja, simuliuoja pagalbą.

Ir trečią kartą, kai jie iš visuomenės patiria atstūmimą ir nuvertinimą, nes jie neturėjo galimybės užaugti tokiais, už ką visuomenė vertina.

*Negana to, Honneth sako, kad žvelgiant istoriškai, kai visuomenė ima pripažinti atstumtas ir nuvertintas žmonių grupes, ji pati tobulėja morališkai. Pripažinimas ir solidarumas yra visuomenės moralinės pažangos pagrindas.*

*Tad galime pasidaryti nemalonią išvadą: Profesionalios sistemos, kurios meluoja, kad padeda į bėdą pakliuvusiems vaikams ne tik pačios yra nemoralios, bet ir nepadedą moralesne tapti mūsų visuomenei.*



Vilniaus  
universitetas

# Ačiū, kad klausėtės.

Jei susidomėjote, kontaktuokime:

[Birute.svedaite-sakalauske@fsf.vu.lt](mailto:Birute.svedaite-sakalauske@fsf.vu.lt)

[Gintautas.sakalauskas@tf.vu.lt](mailto:Gintautas.sakalauskas@tf.vu.lt)

[Jolita.kasalyniene@fsf.vu.lt](mailto:Jolita.kasalyniene@fsf.vu.lt)

[Vaidas.kalpokas@fsf.vu.lt](mailto:Vaidas.kalpokas@fsf.vu.lt)